

Commentarii in epistolas d. Pauli: [Lefèvre
d'Étaples, Jacques], [1512]

CONTENTS

CAP. II.	2
CAP. III.	5

1 TIMO.

x

[p.203]

esse cum ei. est enim is cui Paulus gratias agit: et qui eum inualescere fecit qui et ei vires fortitudinemque suggessit. Paulus. καί χάριν ζωτ νδυμώσαντί με χριστ ησο κυρίω μ ν. ¶ [LVulgata aeditio. Sed misericordiam dei consecutus sum. ¶ Dei: abundati etsi nichil intelligentiae officit. Paulus. λαλᾷ λεήθην. ¶ Vulgata aeditio. Venit in hunc mundum. ¶ Satis est dicere: in mundum. Paulus. λθεν ε ς τὸν κόσμον. ¶ Vulgata aeditio. Ostenderet CHRISTVS IHESVS. ¶ Mutatus vocabulorum ordo. dicit enim Ihesus Christus. Paulus. νδείξηται ησο ς χριστός . ¶ Vulgata aeditio. Regi autem saeculorum immortalit inuisibilit soli deo. ¶ Dicendum: soli sapienti deo. Deest eni sapienti. Paulus. τ δὲ βασιλε τ ν α ώνων, φθάρτω, οράτω, μόν θε . Vt solus sapiens: quia solus nichil permixtum ignorantiae habens. sic solus rex saeculorum: quia solus omnium dominatur. solus immortalis: quia solus absolute interire non potest caetera autem possunt. solus inuisibilis: quia caetera compraeendi possunt (compraeendi enim est quodam modo videri) ipse vero solus compraeendi non potest. Et vt sacer ait Cyprianus. Videri non potest: visu clarior est. nec compraeendi: tactu purior est. nec aestimari: sensu maior est. Et ideo sic eum digne aestimamus: dum inaeestimabilem ducimus. Ergo cum Iacob cum Moses dicuntur deum vidisse: id non designat deum appraehendisse sed aliquod vestigium et certum dei indicium attigisse. non eam ipsam incomprae hensibilem quae incomprae hensibilis omnia appraehendit dei naturam atque substantiam.

CAP. II.

NVnc quo modo ecclesiae ad publicam pietatem sint instituendae: informat Timotheum apostolus ac ait. ¶ Obsecro igitur primum omnium: vt fiant preces orationes supplicationes gratiarum actiones pro omnibus hominibus pro regibus et omnibus qui in excellentia sunt vt tranquillam et tacitam vitam degamus in omni pietate et honestate. Nam hoc bonum et acceptabile in conspectu saluatoris nostri dei: qui omnes homines vult saluos fieri et ad agnitionem venire veritatis. ¶ Ante omnia vult publicam pietatem praecedere: et id deo gratum esse et acceptabile qui vult omnes homines saluos fieri et ad agnitionem venire veritatis. et si venirent: omnes hoies in magna pace et tranquillitate vitam degere possent. si venirent inquam: effectum ipso ad cognitionem veritatis. Nam sunt qui verbo fatentur et facto veritatem negant: et illi nondum ad perfectam cognitionem sufficientemque venerunt ad tranquillam et tacitam degendam vitam ineque in omni pietate et honestate viuunt. Sunt alii qui neque verbo neque facto veritatem cognoscunt: veritatem dico quae necessaria est ad salutem. et haec non est dei voluntas: sed propriae voluntatis eorum a veritatis luce incuruatio. Nam qui vnum non cognoscunt deum et vnum Christum dominum nostrum pro omni salute mortem oppetiisse non fatentur et mediatorem inter deum et homines vt qui medium sit per quod omnes homines quotquot saluabuntur saluari oportet: ii nondum ad agnitionem venerunt veritatis etsi omnem scientiam et philosophorum et magorum et gymnosophistarum haberent exploratam. Haec eni omnia scire: si ad illud conferas nichil est scire. haec om-

nia sciens: ad immensas ignorantiae deuoluitur tenebras efficiturque tandem perpetuus
 40 ignorans. illud vero sciens: ad imensum sapientiae lumem extollitur efficiturque omnia
 sciens! et sciens quidem cum vitae et sapientiae thesauris, cuius diuitiarum nullus est
 finis. illi vero: cum ignorantia cumulus erit indeficiens omnis in morte paupertatis. Hanc
 itaque diuitem sapientiam omni mundi sapientia maiorem: his paucis verbis explicat
 Paulus dicens. ¶ Vnus eni est deus. vnus et mediator dei et hominum homo CHRISTVS
 45 IHESVS: qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus. ad qđ testimonium propriis
 temporibus positus sum ego praeco et apostolus (veritatem dico in CHRISTO haud
 mentior) doctor gentium in fide et veritate. ¶ Ad testimonium illius ditissimae sapientiae
 qua vitam et salutem praebet animabus in mansionibus lucis aeternae in plenitudine
 temporum a deo definita: positus est Paulus praedicator et legatus non a seipso (nam
 50 nullus apostolus! nullus legatus: a seipso) sed ab eo cuius est legatus. itaque a deo et
 Christo: a quo et doctor gentium factus esti non ad vllam disciplinam mundi quae nichil
 facit ad salutem sed ad doctrinam coelestem ad doctrinam spiritus quae sola saluat et
 quam angeli magnificiunt et docerent si quam docerent. doctor (inquit) gentium in fide
 et veritate. Quid hoc in fide et veritate: nisi in fide vera in fide veritatis in fide filii dei qui
 55 est via veritas et vita? Non igitur se effert! non gloriatur cum dicit veritatem dico haud
 mentior: positus sum doctor gentium in fide et veritate sed testimonium reddit veritati
 ei gloriam dans qui fecit eum praeconem suum apostolum et doctorem gentium. Cum
 itaque sit constitutus a deo doctor gentium et doctoris officium sit docere : quod nunc
 eum viros? tum mulieres doceat audiamus. Docet itaque primum viros hoc pacto dicens.
 60 Volo igitur vt viri in omni loco orent: leuantes sanctas manus sine ira et contentione.
 Quid est in omni loco: nisi in omni ecclesia vbicumque locorum in terra cognoscitur
 Christus? Sine ira et contentione. Nam et dominus mandat: si offers munus tuum ad
 altare et ibi

COM.

[p.2]

recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersum tētrelinque munus tuum ante
 65 altare et vade prius reconciliari fratri tuo. et tunc veniens: offeres munus tuum. Quo
 modo enim audes te praesentare domino pacis: non habens signum pacis in mente
 tua sed oppositum signum quod est discordiae? Ergo nullo irato concitatoque animos
 neque qui dissentionem cum altero habet oratione maxime publica orare audeat. priuata
 autem vt deus adiuuet iraque sedetur et dissensio cesset pacemque suam restituat: orare
 70 nichil prohibet. is enim facit: quod aeger ad medicum suum languorem detegens et
 opem implorans. et haec: non publica oratio est quae intercessio dicitur quam sine ira
 et contentione deo offerre oportet. sed priuata: et quaedam (si sic dicere mauis) con-
 fessio suique accusatio. Docet et mulieres dicens. ¶ Identidem et mulieres in amictu
 mundolcum verecundia et modestia ornantes seipsas (non i tortis crinibus aut aurotaut
 75 margaritis aut veste sumptuosa: sed quae decet mulieres profitentes diuinam pietatem
 per bona opera. Mulier in silentio discat: cum omni subiectione. Mulieri autem docere
 non concedo: neque viri auctoritatem habere sed esse in silentio. Nam Adam primus
 plasmatus est: deinde Eua. Et Adam non seductus est: sed mulier seducta in praeuaria-
 tione fuit. Saluabitur autem per filiorum generationens si manserint in fide et dilectione!
 80 et sanctitate cum modestia. ¶ Haec sancti apostoli doctrina pro mulieribus. Mulierum

habitus mundus sit: non sumptuosus. ornamentum mulierum sit verecundia et modestia siue castitas. talis enim mulieres spirituales decet ornatus: adiunctis bonis operibus per quae diuinam pietatem profiteri videantur. Cunctis mulieribus ex inobedientia primae mulieris ingenta esse debet verecundia quae eas retrahat a perpetratione malorum

85 vitiorum. ad quae ex imitatione primae parentis secundum carnem pronae feruntur. Et ex virgine culpa parentis Euae reparatrice: debet omnibus mulieribus virginitatis amor et appetitus inesse. quam si cum foecunditate habere non possunt: studere tamen debent habere foecundam castitatem quae virginitatis proxime aemula est. Ergo ex prima natiuitate verecundiam: ex secunda virginitatem aut saltem castitatem habere debent.

90 hanc: theosebiam id est erga deum pietatis et purus ac synaerus dei cultus sequitur. illam vero: cautio fugaque malorum. Mulier non putet ornamentum in crinibus tortis aut auro aut margaritis aut veste sumptuosa: qualis lux nostra tempestate multas occupat cum alibi tum in urbibus insubriae si forte contingit illuc iter facere. quae manifeste filiae Belial potius iudicari possunt: quam filiae Christi nisi quis oculos praestigiatos. et

95 fascinosos habeat. Mulier si ad virum conferatur qui caput est: haec ut appetitus estrille vero ut ratio. at appetitui non conceditur ut doceat: sed rationi. ita neque mulieri: sed viro recte maxime in publico. appetitus: a ratione formatur et discit. ita et mulier: a viro discere debet. mulier dico: quae vxor sit. quamquam et omnes in publico orationis loco: a viro qui communem omnium habet informationis vicem audire possunt in silentio.

100 non quod temerarie veniant etiam virgunculae ad os publici praeceptoris: aliqua quesiturae. interrogent enim aut patres aut matres aut sapientiores matronas: quae melius quam ipsae potuerunt publicam vocem intelligere. Mulier: nunquam ausit auctoritatem supra virum caperet id est dominari proprio viro. Nam hoc diuinae ordinationi reluctatur atque voluntati eius qui eam posuit sub viri potestate et virum fecit dominum, sub viri

105 (inquit) potestate eris: et ipse dominabitur tui. O generis insotentia et opulentia dotis: quot mulieres fecit stultas quae auctoritatem virorum sibi vendicanti seipsas sexumque suum et dei voluntatem ignorantes superbae stultae insanae quantuncumque sublimes se existiment non hominibus sed deo rebelles? qui enim diuinae ordinationi resistit: deo resistit. estque deo rebellis: similis angelo tenebrarum qui hac de causa e coelis ruit in abyssum. Et mulierem viro deferre debere: vel ex ipsa creatione constat. Nam vir primo creatus est tanquam primogeniturae sibi vendicans honorem. mulier vero secundo loco. Et mulier seducta fuit: non vir. persuasa enim fuit a serpente: non vir. absente viro: deserpsit fructum vetitum, mandit: et viro eius rei ignaro porrexit mandendum. mandit porrectum: unde generi nostro misera irrepsit mortis contagio. Attamen cum

115 magis obnoxia culpa quam vir teneret: voluit nichilominus deus tam viro quam mulieri salutem esse communem. mulieri quidem ob liberorum procreationem (ad id enim necessaria viro est) et id maxime dum vir et mulier in fide manserint et dilectione et sanctitate cum modestia atque castitate. castum enim tandiu thorum habent: quamdiu carnem suam per fornicationem neque hic neque illa diuidunt. Alioqui si fides non assit non dilectio et

120 non sanctimonial vitaeque puritas et thori castitas: procreatio filiorum mulierem non saluabit. Nam preciosa ad saluandum pignora fides dilectio sanctitas castitas: magis quam carnalis proles. Id tribuente domino nostro omnium saluatore: qui erat et est et erit benedictus sine fine et in omnia saeculorum saecula. AMEN.

¶ EXAMINATIO nonnullorum circa literam. Vulgata aeditio. In omni sanctitate et castitate. Vocabulum quod hic vetus interpret castitatem dicit: et castimoniam et grauitate

I TIMO.

x

[p.204]

et honestatem pro loco interpretari solent. Paulus. ὁ πρῶτος ὑποβεία, καὶ σεμνότητι. ¶
 Vulgata aeditio. Cuius testimonium temporibus suis confirmatum est: in quo positus
 sum ego. Potius dicendum est: ad quod testimonium. Et abundat confirmatum est.
 130 Paulus. το μαρτύριον καίροις δίοις ἵς τέθην γω. illud enim ἵς reuocauit
 ad orationis caput. ¶ Vulgata aeditio. Veritatem dico non mentior. ¶ Codices Graeci
 habent: veritatem dico in Christo. Paulus. ἀλήθειαν λέγω ὁ χριστὸς, ὁ ψεύδομαι.
 ¶ Vulgata aeditio. Leuantes puras manus sine ira et disceptatione, Sunt qui volunt hic
 positum vocabulum dubitationem et haesitationem significare. verum si ἀδιαλέγομαι
 135 venit: non male disceptationem disputationem dissentionem et contentionem quandam
 significat. Et cum iram et contentionem inuicem habemus: quia tunc manus ad deum non
 sint leuandae praeceptum est saluatoris. Si offers (inquit) munus tuum ad altare et ibi
 recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersum te relinque ibi munus tuum ante
 altare et vade prius reconciliari fratri tuo: et veniens offeres munus tuum. Cum enim
 140 puros conspectui diuino nos praesentamus: exaudit nos pro clementia sua qui audire
 exaudire et superexaudire vult ut par est et oportet paratos. Paulus. παύροντας οἶους
 χεῖρας, χωρὶς ῥῆς καὶ διαλογισμοῦ. Vulgata aeditio. Cum verecundia et sobrietate
 ornantes se. Quod hic vetus interpres dicit sobrietate: vsitatus modestia dici potest.
 Vult etiam sacer Hieronymus castitatem dici ac modestiam. Paulus. μετὰ ἰδοῦς καὶ
 145 σωφροσύνης κοσμεῖς αὐτάς. ¶ Vulgata aeditio. Sed quod decet mulieres promittentes
 pietatem per bona opera. ¶ Dicendum esset quae foeminae: non quod neutro genere.
 Nam hoc relatiuum refert veste. quod ex graeco cognoscitur ubi masculinum est referens
 ματισμὸν masculinum. Et non generale pietatis nomen ponitur sed speciale: quod
 solum ad deum designat pietatem. Paulus. ἀλλὰ ὅτι πρέπει γυναιξὶν παγγελόμεναις
 150 θεοσεβείαν ὁρῶν γὰρ ὁ. ¶ Vulgata aeditio. Neque dominari in virum: sed esse in
 silentio. ¶ Potius: neque viri siue in virum auctoritatem habere. Paulus. ὁ δὲ ὑθύνετε ὁ
 ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐναὶ ὁ συχία. Verum auctoritatem viri siue in virum habere et dominari
 viro: idem possunt. At quot sunt nunc matronae ex genere tumentes aut ex diuitiis
 155 opulentioreque dote quae nunc in viros auctoritatem habenti facientes dei sententiam
 irritam propter fortunae ventum ventoque vaniorem fortunam. O caeca fortuna: quae non
 solum caeca sed quae vniuersum caecauit saeculum et cum qua veritas apostolica lucere
 non potest. ¶ Vulgata aeditio. Si permanserit in fide et dilectione et sanctificatione cum
 sobrietate. ¶ Et hic quoque dici potest cum modestia aut castitate: ut in prima huius capituli
 160 examinatione dictum est. Et in principio particulae dicendum est pluratiue: manserint
 siue permanserint, respicit enim communiter vtrumque Paulus et virum et mulierem.
 Paulus. ἂν μείρῳσιν ὁ πίστει, καὶ γάπη, καὶ γιάσμῳ, μετὰ σωφροσύνης.

CAP. III.

VT doctor gentium docuit apostolus viros et mulieres qui sunt parentes carnales: nunc
 episcopos docet qui parentes sunt spirituales. et quales esse debeant et quae eorum
 officia ostendit, dicuntur enim episcopi a superintendendi officio. superintendendi dico

in omni spumalitate vitae: quod sanctum opus atque officium est. Ac proinde dicit. ¶
5 Fidelis sermo. Si quis episcopum desyderat: bonum opus desyderat. Oportet igitur epis-
copum: irrepraehensibilem esse vnus vxoris virum vigilem castum ornatum hospitem
docilem non vinosum non percussorem non turpis lucri sectatorem: sed mitem imbellem
non avarum propriae domui bene praesidentem: filios habentem in subiectione cum
10 omni honestate (si quis autem propriae domui praeesse nescit: quo modo ecclesiae dei
curam administrabit?) non nouicium: ne superbia elatus in iudicium incidat diaboli.
Oportet autem ipsum etiam testimonium bonum habere apud eos qui foris sunt: ne in
vituperationem incidat et laqueum diaboli. Episcopo: visitatio intendentia observatio
episcopi in suos dicitur. sicut episcopus: explorator intendens observator et custos
15 rei nominis executio pulchrior quod officium episcopi est. quod cum tam pulchrum et
venerandum sit: episcopum quam illi officio illique operi praeficitur irrepraehensibilem
esse oportet, repraehensio: per omnia vicia currit superbiam iram iudiciam acediam
gulam luxurians auaritiam. si aliquo horum viciorum notatus est aut aliqua specierum
quae innumerabiles sunt: non est irrepraehensibilis. Quare neque omnino dignus: huic
20 committi officio. Bigamus qui duas duxisset vxores: non est idoneus vt assumatur in
episcopum. Nam carnem suam diuisit: et vnitatem in symbolo non custodiuit q̄ vnitatem
Christi et ecclesiae representat. Ideo in illa vnitatem: sancti fiatuerunt eum non praeficiendum